

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

De prediking van Jona en de bekering van Ninevé

(Jona 3)

We hebben een vorig maal gezien, hoe God alle dingen beheerst, alle krachten, machten en goden: de stormen en winden. Hij spreekt tot een vis en deze hoort.

Ook in dit hoofdstuk bewijst God Zijn macht en heerlijkheid. Misschien nog heerlijker, want Hij overwint de harten der mensen.

Wonderlijk is die macht, die zó spreken kan, dat een stomme vis gehoorzaamt, wonderlijker is Gods macht, als Hij een harde, ongehoorzame profeet weer brengt tot dienstbetoon, en als een miljoenenstad door de knieën gaat.

En dat is gebeurd.

Gebeurd door het woord van God, dat nooit ledig wederkeert, en in zijn uitgaan steenrotsen vermorzelt.

Het gebed van Jona in de ingewanden van de vis was een schoon gebed, maar één voor-naam ding ontbrak er aan: het was een gebed zonder schuldbelijdenis.

Dat zoekt ge in al zijn woorden te vergeefs. Trouwens in heel het boek Jona!

Weet U, wat in dit derde hoofdstuk zo merkwaardig is? Dat God ook met geen woord terugkomt op de ongehoorzaamheid van Zijn profeet. De HERE zwijgt over het verleden. God zegt niet: „Jona, hoe hebt ge dat nu kunnen doen? Wat is dat toch diep zondig, dat ge me zó vertoort“.

Niets daarvan.

De HERE herhaalt alleen zijn eerste bevel, dat Hij bij de aanvang gaf: „Maak U op, ga naar de grote stad Ninevé en predik tegen haar“ en voegt erbij: „en predik tegen haar de prediking, die Ik tot U spreek“.

Het woord van het begin (Jona I) geschiedde ten andere male tot Jona.

Daar staat de profeet, met het wier om zijn hoofd, verfrommeld en afstotelijk, en alles spreekt van een schandelijk verleden.

Maar daar spreekt God niet over.

Hij wijst naar Ninevé: dáár ligt je arbeidsveld.

Ga!!

Er zijn tijden en gelegenheden, dat God niet meer discussieert. Later, in Jona 4 is er weer het gesprek tussen de HERE en Jona. Als Jona de opdracht, die God hem gegeven heeft, heeft uitgevoerd. Eerder niet!

Dat heeft ons iets te zeggen.

We zijn niet altijd doordrongen van de gevaren, die er liggen in het maar altijd weer praten met zondaars over de zonden. Er is een tijd, dat men niet meer praat. De zondaar wil praten, redeneren, zich verdedigen, vrijspreken. Jona had, dat blijkt later wel, ook nog veel aan te voeren tot zijn verdediging. „Dit was mijn overlegging, toen ik vluchtte, want ik wist...“

We kennen dat wel, dat „ik wist“ en „ik dacht“.

We spreken veel over onze roeping. We houden er referaten over met een goede bespreking. Alles heel leerzaam. Maar doen we wat?

Het koninkrijk Gods bestaat niet uit woorden, maar het is kracht.

En de HERE zal blijven spreken in ons leven, éénmaal, andermaal, honderd maal, maar steeds hetzelfde woord: volbreng uw roeping!

Er gaan lawines van woorden door het leven, vooral door het kerkelijk leven. En we weten, na al die woorden, de eerste opdracht niet meer.

Er is heel wat gebeurd met Jona, sinds die eerste roeping: hij is door de diepten der zeeën gegaan. Wat een gespreksstof om over te praten.

Maar aan dat strand van de zee, waar de vis Jona uitspuwt, neemt God het woord en zegt dezelfde boodschap, dezelfde opdracht, als de eerste maal.

Ga heen naar Ninevé.

Wonderlijk is het, dat het zo lang kan duren, voor we God horen. En dat we in de kerk zitten, en hetzelfde horen, wat we al duizend maal gehoord hebben, en dat het dan ineens anders is.

Dan zet God heel dat raderwerk van discussiëren en debatteren in een mensenhart stil.

Dan is de mens een horende geworden.

Dat gebeurt dikwijls niet eerder, dan dat we door beschaming en diepten en vernedering zijn heengegaan.

Er staat zo eigenaardig: Ninevé nu was een grote stad Gods.

Zo durven wij meestal niet te spreken over de grote wereldsteden. Wat huist daar een goddeloosheid. Ik behoef U dat niet te tekenen. De vraag komt bij ons op, soms, als we door de straten van een grote stad gaan, waar het altijd licht is, en waar altijd gezongen en gedanst wordt, of daar nog mensen wonen, die aan God denken.

We zijn eerder geneigd om te spreken van: steden des duivels!

Stad Gods, zegt de bijbel. (De Nieuwe vertaling laat dit woord ten onrechte los).

Die schepselen daar zijn Gods schepselen, waar Zijn zorg over gaat, Zijn vaderzorg. Ook in Ninevé komt God tot het Zijne.

De mensen daar hebben natuurlijk gedacht: Wat moet die rare man uit Israël hier doen bij ons. Ze hebben geen raad geweten met die vreemde God. Maar Jona mocht daar prediken van de God van Israël, die een god was van de ganse wereld.

Eigenlijk hebben wij die grote steden voor het koninkrijk Gods afgeschreven. Voor de kerkleden in een grote stad hebben we nog verwachtingen... ook niet veel meer!

Jona had ook geen hoop voor Ninevé.

Hij wilde zelfs geen verwachtingen koesteren.

Als de stad gespaard werd, zou het aan hem niet liggen.

En dan zien we hem gaan door de straten en over de pleinen. En hij heeft maar één boodschap: „Nog veertig dagen, dan zal Ninevé worden omgekeerd!“

Dat woord was als een brandklok, die maar luidde, voortluidde: „Nog veertig dagen“.

En dan het wonder.

En de mensen van Ninevé geloofden aan God.

Als ge even doordenkt, dan zegt ge: dit is niet natuurlijk meer.

En dat is ook zo.

Wat zou er vandaag gebeuren, als een predikant zo door de straten van Moskou ging, over het Rode plein, en zijn vinger uitstreekte naar het Kremlin: „Nog veertig

UIT DE INHOUD:

<i>De prediking van Jona en de bekering van Ninevé</i>	C. H. L.
<i>Matigheid II</i>	H. J. J.
<i>Kerken in Schotland XIV</i>	J. M.
<i>Mormonenland</i>	C. v. d. L.
<i>Theologen en dienstplicht II</i>	Jac. v. W.
<i>Het biochemisch humanisme</i>	J. B.
<i>Samengang</i>	Murk A. J. P.
<i>Persschouw</i>	C. V.
<i>Van hier en ginds</i>	
<i>Kerknieuws</i>	

dagen, en Moskou zal worden omgekeerd”. Zou men het daar niet heel kort afdoen met de dominee?

En toch is de situatie zo geweest.

Neen, hier is een wonder!

De mensen van Ninevé geloofden in God. Niet in Jona, maar in God. Men zegt wel: „Een hele kerk bekeert zich nooit, een hele gemeenschap breekt niet met zijn zonden“. Nu, dan is Ninevé een uitzondering geweest.

We zien soms laag neer op deze bekering. Bekering voor een tijd, zeggen we! In de boekjes staat deze tekst als voorbeeld van tijdgeloof, geen echt geloof.

Ik weet dat zo niet. De Here Jezus stelt hun geloof als voorbeeld voor het geslacht in Zijn dagen.

De mensen lieten ook zien, dat ze zich bekeerden.

Ze trokken rouwklederen aan, ze vastten.

Wat vormelijk, misschien? Ach, neerknieelen voor God, op de knieën liggen, is ook een vorm. Werden we het maar wat meer!

Uitwendig? De HERE houdt wel van die uitwendigheid. Wat er in ons leeft, moest maar eens een beetje meer veruitwendigd worden.

Die koning van Ninevé, die geweldenaar, die wreedaard legt zijn koninklijk purper af, doet een rouwgewaad aan, as op zijn hoofd. Hij roept een ministerraad bijeen: één zaak krijgt voorrang, zelfs vóór de militaire zaken: de boodschap van Gods toorn.

Uit bevel des konings en door de raad zijner ministers! Een decreet wordt afgekondigd op alle straten en pleinen. Laat mens, noch beest, noch rund, noch schaap iets smaken; laat ze niet weiden, noch water drinken“.

„Wie weet“ zegt hij, „of God het oordeel nog wenden wil“.

En... zo geschiedt het.

Ninevé doet boete voor God.

En het berouwde God, over het kwaad, dat Hij gesproken had hun te zullen doen, en Hij deed het niet.

We kunnen het haast niet meer geloven, dat dit alles eenmaal echt geschied is.

Die mensen staan zo ver van ons af, en die vormen van berouw en boete ook. Misschien staat die God nog verder van ons af, die God van het Oude Testament, die berouw had.

Kan dat allemaal nog?

Vandaag?

Stel U voor, dat een president dat eens uitschreef voor zijn land en zijn volk, bijv. vlak voor een topconferentie.

Door de radio.

„We hebben gezondigd. God geeft ons nog een laatste kans. Om onze ongerechtigheden

weg te doen. En daarom: een bede en boetedag!"

Dat zou de beste radiospeech zijn, ooit gehouden.

Stel U voor:

Parijs! Straten, paleizen, pleinen, tempels in rouw. Alle feestvreugden uitgesteld. De boulevards schoongeveegd. De bioscopen gesloten. Alle huizen van gemakelijkheid dicht. Zaken dicht. Sportwedstrijden afgelast.

En miljoenen op de knieën voor God.
En daartussen het angstig geloei en geblaas van het vee, dat in brandende dorst de kop opheft naar de hemel.
Wie weet, Hij mocht zich wenden!
En zich nog eens betonen als de God van Ninevé!
Wie weet!
Want deze God (van Ninevé) is onze God.

Kampen.

C. H. Lindeboom.

Matigheid

II

Het vorige artikel over matigheid in het nummer van 8 juli bevatte in het slot deze zin: „Er zou natuurlijk nog veel meer te noemen zijn”. Daarop noemde ik even de sexuele hartstochten, die in deze tijd overmatig geprikkeld worden op allerlei manier. Over een en ander zou ik nog wat willen zeggen.

De Schrift waarschuwt ons op vele plaatsen tegen de zonde van onkuisheid en onmatigheid op het gebied van het geslachtsleven. En dringt op evenveel plaatsen aan om kuis en ingetogen te leven. Dat was in de dagen van het Nieuwe Testament wel nodig. Want de grieks-romeinse wereld is mee ondergegaan aan uitpattingen op dit terrein. Maar vermoedelijk staat het met het sexuele leven in onze dagen niet beter dan toen. Het is een kwaad, dat meestal in de duisternis wandelt. Daarom zal wel niemand kunnen zeggen hoe verschrikkelijk de zonde op dit terrein woekt en het leven verwoest. Maar wat aan het licht komt is wel van die aard, dat de haren ons te bergen rijzen. Zo nu en dan wordt er een tipje opgelicht van de sluier, die dit rosse leven van de grote steden min of meer bedekt. In een stad als Amsterdam oefenen honderden hoeren haar „bedrijf” uit, dat wel het oudste wordt genoemd dat er bestaat. Gewoonlijk noemt men deze dames met mooie franse namen als prostituée's of maintenée's, maar wij zullen maar bij de oude naam blijven. Het spreekt vanzelf, dat deze soms beklagenswaardige schepsels leven van de onmatigheid van duizenden mannen. Onderzoekingen naar het leven van opgroeiende jongens en meisjes brengen soms ontstellende dingen aan het licht. In sommige kringen schijnt het zelden voor te komen, dat een huwend meisje nog maagd is. Natuurlijk staat het met het leven der jonge mannen in deze kringen niet beter. Dat er minder „gedwongen” huwelijken zijn dan vroeger zegt niets. Het gebruik van zogenaamde voorbehoedsmiddelen is wijd en zijd bekend en wordt bovendien openlijk gepropageerd. Er zijn psychologen, die de oude opvattingen over kuisheid en onthouding maar dwaas vinden. Zoals een mens z'n honger stilt door te eten, zo zou het ook heel gewoon en natuurlijk zijn de sexuele „honger” te bevredigen. In vroeger tijd kwam het wel voor, dat een jongmens een briefje van een dokter haalde, waarin deze verklaarde, dat sexuele onthouding voor de betrokken persoon schadelijk was voor de gezondheid. Dat was dan een vrijbrief voor buitenechtelijke gemeenschap. Vermoedelijk zal dit wel niet meer voorkomen, maar geven velen zichzelf zulk een vrijbrief. Het leven schijnt in brede kringen zo rot te zijn als een mispel.

Natuurlijk moeten we niet generaliseren. Ook in kringen waar het Evangelie heeft afgedaan ziet men bovengenoemde verschijnselen met schrik. En ook daar zijn allerlei bewegingen en verenigingen, die aandringen op een rein leven. De — vaak onbewuste — invloed van het christendom werkt daar nog door. Daar mogen we blij mee zijn. Maar dat neemt niet weg dat het kwaad van de sexuele onmatigheid ontstellende afmetingen heeft aangenomen.

Verwonderen kan ons dit eigenlijk niet. Brede scharen van ons volk willen van God en zijn gebod niet meer weten. Het Evangelie heeft men over boord geworpen. Scholieren van de H.B.S. kennen soms zelfs de naam van Jezus niet meer. Men kent de HERE niet meer. Men wil niet weten van zonde noch genade. De mens is zichzelf een wet en stelt zichzelf de wet. Met de dood is het uit en een oordeel vreest men niet. Waarom zal men dan

zijn begeerten beteugelen? Daarbij komt dat die begeerten worden geprikkeld door film en toneel en dans. En niet te vergeten de talloze schunnige boeken, die frank en vrij worden geëtaleerd en verkocht. Men hoeft alleen maar de aanplakborden te zien voor de bioscopen om te weten wat voor rommel daar vertoond wordt. Zelfs humanistische critici spreken er een enkele maal schande van. Het rotte leven van de achterbuurten van de grote stad wordt daar schaamteloos voorgesteld. Is het dan te verwonderen, dat er een geslacht opgroeit dat zich gaat uitleven?

Het schijnt moeilijk te zijn de kerkelijke jeugd uit de bioscoop enz. te houden. Zelfs de jeugd, die zich gereformeerd noemt. Ik las voor kort, dat de traditie van: geen film, geen toneel, geen dans, door de gereformeerde jeugd doorbroken was. Een groot deel van bedoelde jeugd gaat eenvoudig naar de bioscoop en de schouwburg enz. En een radicaal „neen” durven vele leiders niet meer uitspreken. Ik hoorde voor enige tijd een vrijgemaakte predikant beweren, dat velen van onze jongens en meisjes ook diezelfde weg opgaan. Zij lijkt mij verderfelijk. Ik zou wel willen, dat eens iemand, die met de jeugd op de hoogte is en de „problemen” van de grote stad kent, over deze dingen schreef.

Maar hoe men ook over verschillende „problemen” denken moge, dit staat toch vast: We zullen lichaam en ziel rein bewaren. Wat de Schrift ons voorhoudt geldt niet alleen voor de tijden van profeten en apostelen, maar dat geldt voor alle tijden. Wat de wil des HEREN is voor het geslachtsleven is goed en klaar samengevat in zondag 41 van de Catechismus: „Dat alle onkuisheid van God vervloekt is en dat wij daarom, haar van harte vijand zijnde, kuis en ingetogen leven zullen, hetzij in de heilige huwelijks staat of daarbuiten”. Voorts geldt ook nog het volgende: „Dewijl ons lichaam en ziel tempelen des Heiligen Geestes zijn, zo wil God, dat wij ze beiden zuiver en heilig bewaren; daarom verbiedt Hij alle onkuisde daden, gebaren, woorden, gedachten, lusten en wat de mens daartoe trekken kan”.

We kunnen uit deze boze wereld niet weglopen. Het mag ook niet. We zullen niet alle verleidingen kunnen ontgaan. Maar we zullen ze niet zoeken. Doch vermijden. „Een ieder, die de naam des Heren noemt, breke met de ongerechtigheid”. Petrus schrijft aan de gemeente: „Geliefden, ik vermaan u als bijwoners en vreemdelingen, dat gij u onthoudt van de vleselijke begeerten, die strijd voeren tegen uw ziel”. We zullen niet moeten vragen hoe ver we met deze „wereld” kunnen meegaan, maar hoever we daarvan kunnen verwijderd blijven. Als kwajongens probeerden we hoever we ons konden wagen op de rand van gevaaren. We liepen over een brugleuning van een paar centimeter. Of over de rand van een beschoeiing naast een vaarwater. Dat waren gevaarlijke ondernemingen. Waarvoor we een pak voor de broek kregen als onze ouders het zagen. Wat verstandig van hen was. Ik vrees, dat vele christenen iets dergelijks uithalen. Daar is een hang naar ditjes en datjes van de wereld, die gevaarlijk is. Van kwajongens is niet beter te verwachten. Maar moesten christenen, die naar uitwijzen van het Evangelie willen leven, niet beter weten? Ik twijfel niet aan de goede bedoelingen van hen, die een christelijke bioscoop propageren of een christelijk beroeps-toneel voorstaan. Maar ik twijfel wel aan de goede resultaten van zulke ondernemingen. In de dagen van het Nieuwe Testament was er ook toneel en dans en circus enz. Maar ik lees nergens, dat zij die het eigendom van Christus zijn daar vrolijk aan

mogen meedoen. Wel het omgekeerde. Ik weet wel, dat daarmee niet alles gezegd is. Ik beweer ook niet, dat er geen goede films zijn. En ik gun ieder een grote christelijke vrijheid. Maar dan toch een **Christelijke vrijheid**. Een vrijheid, die blijft in de genade van Jezus Christus. Wie vrijgemaakt is door Jezus Christus zal nooit vragen, hoever hij kan meegaan met de wereld, maar wel hoever hij er van kan wegblijven.

***

Heel deze verwording van het sexuele leven hangt wel samen met de geest van de tijd, die er op uit is zoveel mogelijk aan alle begeerten te voldoen. Men wil van dit leven genieten, wat er maar te genieten valt. Er is zelfbeheersing voor nodig om zich niet te laten meeslepen. Er is in elk mens een zekere neiging om te doen wat men doet. Daar is bijv. iemand in een buurt, die een televisietoestel aanschaft. De burens gaan kijken en vinden het prachtig. Men kan een kroningsfeest meemaken alsof men er zelf bij is. Reusachtig! Maar altijd naar een buurman lopen om iets te zien, dat gaat niet. Men zou zelf graag zo'n apparaat willen hebben. Het kan eigenlijk wel niet, maar de begeerte blijft. Daar verrijst een tweede mast in de buurt. Die kan het dus ook al doen. Maar waarom zouden wij het dan niet kunnen? Er wordt eens bij een handelaar geïnformeerd. Het ding is wel duur, maar voorlopig heeft men maar weinig nodig. De afbetalingsvoorwaarden zijn gemakkelijk. Men zit er wel maanden aan vast, maar dat is van later zorg. Nu heeft men tenminste wat. Wie over de toekomst piekert is een kniesoor. En zo verrijst langzamerhand een mastbos op de daken.

Hetzelfde kan gebeuren met een brommer of een scooter of een auto of met een wasmachine of een ijskast. Of met een vacantiereis. Die kan men ook al op afbetaling krijgen als ik het wel heb. Dat kwaad zal de wereld wel niet uitgaan, maar ik ben van mening dat het een kwaad is. Ik bedoel dat kopen op afbetaling. En dat aanschaffen van een luxeding, dat men hebben wil omdat iedereen het heeft. Zonder te vragen of de aanschaffing verantwoord is. Ouderwets? Uit de tijd? Achterlijk? Men zegt het, maar het wil er bij mij niet in.

Natuurlijk beweer ik niet, dat niemand ooit iets mag kopen, dat hij niet direkt betalen kan. Zo achterlijk ben ik nu ook weer niet. Een fabrikant zal een nieuwe machine kopen, die jaren productief blijft en die hij over enige jaren afschrijven kan. Een schipper zal een nieuwe, dure schuit aanschaffen, die hij nodig heeft om aan de kost te komen. Dat mag hij niet alleen doen, maar dat zal hij vaak moeten doen. Maar luxe-artikelen, die men niet nodig heeft en die men niet contant betalen kan, moest men m.i. niet aanschaffen. Nu kan men er weer over van mening verschillen wát nodig is en wát luxe is. Als we het er maar over eens waren, dat men niet moet aanschaffen wat men niet nodig acht en wat men als luxe beschouwt, dan ware er al veel gewonnen. Maar ik vrees, dat velen het ook hiermee niet eens zullen zijn. Getuige de praktijk.

De oude regel die ons werd voorgehouden in onze jeugd was: „Wat niet nodig is, is altijd te duur”. Daar zit wat overdrijving in. Zoals in alle spreekwoorden of gezegden. Maar er zit ook wel wat in, dat de overweging waard is. Vooral in deze tijd. We zullen elkander een grote vrijheid moeten gunnen. Maar we zullen ons wel moeten afvragen of het voor God verantwoord is, wat we met ons geld doen. Niet alles wat kan is daarom nog geoorloofd. We zijn het eigendom van de HERE. Met ons bezit. Daarmee zullen we doen wat Hij wil. Als de vervulling van een begeerte ons zou verhinderen onze verplichtingen na te komen bijv. ten opzichte van de dienst des HEREN, dan zullen we onze begeerte moeten beteugelen. Wat we doen moet ook verantwoord zijn met het oog op de toekomst, waarvoor we zorgen mogen en moeten. We mogen niet denken: „na ons de zondvloed”; om dan maar te genieten wat we nu genieten kunnen. Dat is puur werelds.

Daar ligt een van de oorzaken dunkt mij, dat veel mensen leven zoals ze leven. Men verwacht niet veel goeds in de toekomst. Mogelijk een derde wereldoorlog met atombommen en raketten. Dan is het met alle leven uit en daarom geniet men wat er nog maar te genieten valt. En met de dood is alles

uit. Dan valt er niets meer te begeren, laat staan dat de begeerten nog zouden vervuld worden. Daarom: „Laat ons eten en drinken en vrolijk zijn, want morgen sterven wij”.

Volgens de voorspelling van een Italiaanse dokter zou de wereld omstreeks deze tijd vergaan. Iemand schreef naar aanleiding daarvan: „Als dat waar was, dan zou het mij spijten, dat ik niet meer nachtgelegenheden had bezocht en niet meer champagne had gedronken en geen groter reizen had gemaakt”.

Van mensen die niet geloven aan een eeuwig leven op een nieuwe aarde onder een nieuwe hemel is dat te begrijpen. Maar zo mogen christenen niet leven. Zeker, ze mogen

genieten wat de HERE te genieten geeft. En ze mogen goede begeerten bevredigen als de HERE dat mogelijk maakt. Maar ze moeten niet leven alsof er geen nieuwe aarde komen zal en alsof het met de dood uit is. We hoeven niet zulk een haast te hebben om alles te zien wat er maar te zien is, en alles te beleven wat er maar te beleven valt. Want er komt een nieuwe aarde. Hoe die er uit zal zien weet ik niet, maar zij zal zeker niet minder mooi zijn dan deze. Wie zal zeggen, wat daar te genieten is? Maar heerlijker zal het zijn dan wat een mens nu genieten kan. En het heerlijkste is: We zullen altijd bij de HERE zijn.

H. J. Jager.

Kerken in Schotland

1560—1960

XIV

De scheuring of de „disruption” van 1843

Dr J. de Bruijn vertelt in z'n boek over dr Thomas Chalmers dat zij die met de uittocht megingen, waarover we de vorige keer vertelden, in Tanfield Hall in Edinburg gingen vergaderen. Daar waren ongeveer drie duizend personen aanwezig. Onder deze waren ook de buitenlandse afgevaardigden. Die hadden ook het kerkgebouw verlaten waar de synode en de hoge commissaris vergaderd waren.

„Dr Welsh opende” — zo vertelt dr De Bruijn — „en stelde onder grote instemming der vergadering Chalmers voor als moderator²⁾. Na het zingen van Psalm 43 en gebed memoreerde deze nog eens oorzaak en reden van de Afscheiding en verbond daaraan een gelukwens aan het adres van de aanwezige predikanten, die het offer van tijdelijk bezit verkozen hadden boven het prijsgeven van hun beginsel. Zonneklaar bleek uit zijn rede, dat Chalmers deze weg als de enig juiste op dat moment zag. Hij waarschuwde echter voor een al te groot enthousiasme. Het moest een verheuging met beving zijn. Al was de vrijheid herkegen, het geschiedde ten koste van een scheuring, z.i. wel verantwoord maar te betreuren. Dat het hem en zijn medestanders ernst was met de zelfstandigheid der kerk, bleek uit de inhoud van de „Act of Separation and Deed of Demission”³⁾, waarbij zij de rechten en emolumenten voortvloeiend uit een Establishment⁴⁾ opgaven. Het was hun antwoord aan allen, die het gezag van de staat boven de kerk stelden. En naar zij meenden ook het enig middel, dat hun restte, om het erastiaans beginsel te doorbreken”¹⁾.

Nog hield Chalmers, ondanks alles wat gebeurd was, vast aan zijn oude ideaal, dat de overheid zorg heeft te dragen voor de plaats van het kerkewerk en dat niet alleen, maar ook voor de steun aan het kerkewerk. De Vrije Kerk was nu ten opzichte van de Kerk van Schotland een protesterende kerk, maar zij kreeg, zo meende hij, voor de opvoeding van heel het volk een wijder taak. Zij was afgescheiden van de nationale kerk, maar dat betekende geenszins volgens Chalmers, dat zij nu een zeker isolement zou gaan koesteren. Integendeel, zij had in plaats van de achtergebleven kerk, nu de nationale kerk te worden, zij, die nu in vrijheid was gesteld. Hij zei letterlijk in deze toespraak tot de eerste generale synode van de Vrije Kerk, dat zij tot taak had: „het evangelie van Jezus Christus te verbreiden in al zijn volheid over de lengte en breedte van Schotland en niet op te houden met onze inspanning tot elk deel zowel van het heidense als het erastiaanse gebied opgeëist zal zijn en gebracht zal zijn onder de lering van de waarheid en de rechtvaardigheid”.

U hoort hier klanken die sterk herinneren aan het Kuyperiaanse: alle terreinen voor Hem, Die gezegd heeft: Mij is gegeven alle macht in de hemel en op de aarde. Er was ook veel overeenkomst tussen de strijd en de idealen van dr Chalmers voor een vrije nationale kerk, die heel het volk ten zegen zou kunnen zijn en de idealen van dr A. Kuyper in ons land. Ook Kuyper beoogde een vrije kerk. Maar vrij om nationale kerk te kunnen zijn. En heel het volk ten zegen. Niet een vrije kerk die zich zou terugtrekken

uit het volle leven naar een beschut isolement.

De naam Vrije Kerk, die Chalmers van meet af gebruikt heeft en die de officiële naam voor de afgescheiden kerk geworden is, koos hij om daardoor uit te drukken, dat zij kerk voor heel het volk was. „Eensgezindheid, offer en gebed zag hij als de drie pijlers, waarop de Free Church gebouwd tot betekenis en zegen voor land en volk zou kunnen worden”⁵⁾.

Over de vergadering in Tanfield Hall vertelt dr De Bruijn verder:

„Na Chalmers inspirerende woorden ging de vergadering over tot het doen van benoemingen. Candlish stelde voor om als leden der Synode aan te wijzen al de predikanten, die het protest ondertekenden, vermeerderd met voor elke predikant een gelijkgezinde ouderling uit diens gemeente. In deze samenstelling bleef men als Synode bijeen tot 30 Mei. Met kracht werd het werk ter hand genomen. Verschillende commissies zagen zich belast met de voorbereiding en financiële aanpak van de arbeid, waarover reeds op de volgende Synode, October 1843 te Glasgow gehouden, enkele uitvoerige rapporten ter tafel waren. Met dankbaarheid nam men in de Mei-vergadering kennis van Chalmers bemoeienissen. Twee getallen spraken een bemoedigende taal: 687 locale comité's waren op gang gebracht, terwijl voor kerkbouw al meer dan £100.000 bij elkaar was. Van verschillende kanten, zelfs vanuit Amerika kwam hulp opdagen en werd financiële steun toegezegd”.

„Deze berichten betekenden voor de uitgetreden kerk een grote verlichting. Ook heel het verloop van de dag der Disruption was voor een belangrijk deel aan Chalmers' leiding te danken. Aan veler gevoelen gaf Buchanan uitdrukking, toen hij op de avond van de 18e mei aan zijn vrouw schreef: „I have just time to say everything has happened in such a way as to make our hearts overflow with gratitude to God. His hand has been most visibly present in the blessed harmony with which this great movement has been made”⁶⁾.

Na dat de scheiding haar beslag had gekregen ging men naar huis. Nu kwam de realisering van de scheiding in concreto. Nu kwamen de bezwaren. Pastorieën werden verlaten. Nieuwe woningen vaak met grote moeite gevonden. Velen zagen met spanning de zondag tegemoet. Hoe zou dat gaan? De predikanten van de Vrije Kerk zouden dan afscheid van hun gemeente nemen. Er was geen sprake van een soort „rechtsaanspraak” op de gebouwen en kerkelijke goederen. Over het algemeen verliep de zondag rustig. In verhouding traden evenveel gemeenteleden als predikanten uit. Gewoonlijk ging een gemeente mee naar de Vrije Kerk als haar predikant zich afscheidde.

Vooraf onder invloed van de prediking sloten velen zich naderhand nog bij de Vrije Kerk aan.

„De eerste kerkdiensten na Zondag 21 Mei 1843” — zo dr De Bruijn — „werden voornamelijk in vergaderlokalen, op het platteland soms in schuren of bij gunstig weer in de open lucht gehouden. Slechts een enkele maal deed men een poging om het kerkgebouw ter plaatse te behouden. Meer kwam voor dat Dissenters hun gebouw ter beschikking stelden”.

WEGENS VACANTIE TER DRUKKERIJ ZAL „OPBOUW” VOLGENDE WEEK NIET VERSCHIJNEN

Het lijkt allemaal veel op wat in ons land geschied was tijdens de Afscheiding van 1834 en bij de Doleantie in 1886 en op sommige plaatsen ook tijdens de Vrijmaking van 1944 en daarna. De Dissenters waren de reeds vroeger ontstane vrije kerken. De kerken van de uittocht van de Erskines in 1733 en die van Gillespie in 1752, met al de groepjes die zich van deze uitgetreden weer hadden losgemaakt. Deze Dissenters zagen in de grote uittocht van 1843 iets soortgelijks als wat zij of hun vaders hadden gedaan. Wat het verschil ook mocht zijn, zij hadden gemeen dat zij allen de gevestigde kerk hadden verlaten. En reeds dit ene bracht natuurlijk tot hulpvaardigheid.

Merkwaardig is het op te merken, dat Chalmers een man van de eenheid van de ware Christgelovigen was. Men zou dat vreemd kunnen vinden bij een figuur die, zoals hij, de promotor van de uittocht uit de Kerk van Schotland is geweest. Hij was niet alleen vóór 1843 een ijveraar voor eenheid en samenbinding van de christenen, maar ná 1843 bleef hij in dit opzicht dezelfde.

Zodra hij buiten de Kerk van Schotland was ging hij contact zoeken met andere vrije kerkgroepen. Onder de commissies, die op de synodevergadering van 1843 werden benoemd, was er óók een om „de vriendschappelijke betrekkingen met andere groepen christenen te bevorderen”. Dr De Bruijn schrijft in zijn genoemd boek op bladzijde 218 hierover:

„De Presbyterian Church van Engeland had reeds de zijde van de Vrije Kerk gekozen. Verschillende vertegenwoordigers van kerken uit Zwitserland, Frankrijk en Nederland waren op de eerste Synoden der Vrije Kerk aanwezig, o.a. Merle d'Aubigné, Capadose, Kuntze en later Monod. Er zijn interessante contacten uit ontstaan. Paira verklaart het Calvinisme in Vinet's streven als uit Schotland afkomstig⁷⁾. In elk geval stond de grote Zwitser sympathiek tegenover de Vrije Kerk, die hij als een zusterkerk begroette. Reeds op de Mei-vergadering in 1843 ontving de Vrije Kerk een schriftelijk blijk van meelevens en instemming, verzonden door de Synode der Afgescheiden Kerken van Holland, Zeeland en Utrecht, welke April 1843 te Leerdam bijeen was geweest”.

Men kan in Groen van Prinsterer's „Regt der Hervormde Gezindheid” zien, dat Groen ook op de hoogte was van de arbeid en de geschriften van dr Chalmers en van het leven van de Vrije Kerk en dat hij zeer veel waardering heeft en voor Chalmers en voor de Vrije Kerk. Groen stond ook voor de geest een vrije kerk, die nationaal zou blijven, die juist door haar „vrijheid” op de juiste wijze nationaal zou kunnen worden. Heel het volk ten zegen.

De vraag in hoeverre Chalmers' ideaal van de vrije nationale kerk, die heel het Schotse volk ten zegen zou zijn, werkelijk is, laten we hier rusten. Overigens een zeer interessante vraag. Een vraag die echter te ver valt buiten het raam van deze artikelen om er hier bij stil te staan. Chalmers was geen sectarische geest. Dat willen wij hier nadrukkelijk uitspreken. Hij heeft geworsteld om de kerk kerk te doen zijn, om het zout van het evangelie en van het levende christelijke belijden in het ganse volksleven te doen doorwerken. Dat is echt christelijk. Dat is schriftuurlijk. Dat is daarom ook ouderwets calvinistisch.

J. Meester.

1) A.w. bladz. 204.

2) Voorzitter.

3) Acte van Afscheiding en Daad van Uittreding.

4) Staatskerk, die gevestigde rechten heeft.

5) A.w. bldz. 205.

6) Ik heb alleen maar tijd om te zeggen dat elk ding geschied is op zulk een wijze, dat onze harten overvloeien van dankbaarheid jegens God. Zijn hand was het meest zichtbaar tegenwoordig in de gezegende samenstemming waarmee deze grote beweging is tot stand gekomen.

7) C. Paira, Staat en Kerk bei Alexander Vinet, Stuttgart, 1922, gecit. De Bruijn, a.w. bldz. 218.

Mormonenland

Het zich inleven in een bepaald tijdperk uit het verleden is voor een niet-historicus een hachelijke onderneming. De neiging om gebeurtenissen uit de geschiedenis te projecteren in de wereld zoals die vandaag wordt ervaren en om daden uit verleden tijden te meten met maatstaven ontleend aan de ideeën- en gedachtenwereld van nu ligt zo tastbaar voor de hand. Hoe gevaarlijk dit is wordt duidelijk voor ieder die zich realiseert hoe snel de omstandigheden veranderen. Zeer duidelijk is dit in een land als de Verenigde Staten, een land in opkomst, een land dat in 100 jaar veranderde van een verzameling juist vrijgeworden koloniën, zoekend, tastend en onderling oorlogvoerend, tot een wereldmacht van eerste orde.

Het is nog maar honderd jaar geleden dat in het zuiden van de Verenigde Staten de negers — ook al waren ze zo blank dat alleen een stamboom kon bewijzen dat de aderen een fractie negerbloed bevatten — letterlijk als vee op de markten werden behandeld en verhandeld. De burgeroorlog moest nog beginnen. In het westen van wat nu de Verenigde Staten zijn waren de indianenstammen nog heer en meester over het land. Stropend en rovend leefden ze daar hun nomadenbestaan.

Omstreeks die tijd was het ook dat de Mormonen, als gevolg van overlast en vervolging hun grote „trek” uit het vijandige oosten naar het vrije westen begonnen. Op onze tocht van Colorado naar Utah, de mormonenstaat, volgden we het laatste deel van de tijdens deze trek gevolgde route.

De toerist die vandaag, omringd door alle comfort dat de moderne techniek hem biedt, langs schitterende autowegen een deel van die oude route volgt, heeft maar weinig meer gemeen met die pelgrims van een eeuw geleden, die met hun gezinnen en bezittingen in de ossewagens of op de handkar langs ongebaande wegen het onbekende land binnentrokken. Het landschap is er nog precies zo als toen: uitgestrekt en in z'n woestheid indrukwekkend; en verder westwaarts grote bergketens, de toppen 's winters wit, langs de hellingen alle kleurnuanceringen waarmee de herfst zich in de bossen aankondigt, en in de dalen een volop zomerse plantengroei. Maar hoe anders moet dit alles zich hebben voorgedaan aan de ogen van die trekkers van een eeuw geleden, toen zij hun route markeerden met de graven van de vele duizenden die de tocht niet overleefden. Hoe die mensen er in zijn geslaagd tot het tegenwoordige Utah door te dringen is voor ons, nu we iets van dit land hebben gezien, een nog groter raadsel dan voordien.

Wie waren die Mormonen, en wat waren de dwingende redenen die leidden tot de riskante onderneming van de trek naar het westen?

Vermoedelijk zijn we niet ver bezijden de waarheid als we aannemen dat het mormonendom voor de meesten onzer iets koffiedikachtigs heeft. De oorzaak hiervoor kan misschien gezocht worden in het feit dat het meest spectaculaire, en dus meest bekende, stuk in leer en leven der mormonen de destijds toegestane en in praktijk gebrachte veelwijverij is. Maar werkelijke reden voor al te veel geheimzinnigheid is er niet.

De mormonen danken hun bijnaam aan de boeken van Mormon, begin vorige eeuw gevonden door Joseph Smith, een jongen uit een gereformeerd (presbyteriaans) conventikel-gezin. Ze erkennen deze boeken naast de Bijbel als openbaring. Zelf noemen de mormonen zich The Church of Jesus Christ of the Latter-day Saints, de kerk van Jezus Christus van de heiligen der laatste dagen; dat is een mondvol en daarom is het, zoals dat meer gebeurt, in het spraakgebruik maar afgekort tot mormonen. Toen Joseph Smith z'n vondst had vertaald, groeide z'n aanhang onnatuurlijk snel. Nauwelijks negen jaar na de publicatie van z'n boek had hij vijftien duizend volgelingen. Dit was althans het aantal van hen die er zoveel voor over hadden, dat ze na moeilijkheden elders een landverhuizing ondernamen naar Illinois. Hun op het bevolkingstotaal van deze staat gezien kleine groep, was toch voldoende groot om, dankzij een homogeen optreden bij de stembus, zonder tot eigen politieke organi-

satie over te gaan, de balans van het heersende tweepartijen stelsel naar de door hen verkozen kant te doen doorslaan. Het is begrijpelijk dat dit prikkelbaarheid bij de anderen veroorzaakte en toen daarbij nog kwam, dat de mormonen de veelwijverij gingen invoeren, kwamen ze onder steeds toenemende druk te staan, deels door volksoptootjes en deels van overheidszijde. Bij een van deze relletjes werd de leider, Joseph Smith, gedood en dit werd het sein tot de boven genoemde exodus. Men ging westwaarts, op zoek naar het beloofde land waar in rust en vrede naar eigen overtuiging en onder eigen overheid zou kunnen worden geleefd. Men vond dit ver van de in die tijd bewoonde wereld, in de tegenwoordige staat Utah. Lang heeft men van de rust niet genoten, want ongeveer terzelfder tijd werd in dit gebied goud gevonden. Dit lokte niet alleen avonturiers van allerlei slag, maar ook de regering van de Verenigde Staten naar het westen. Om een lang verhaal kort te maken: Utah is nu, hoewel 75% van de bevolking mormoon is, gewoon één van de vijftig staten die de Verenigde Staten vormen. En geen zelfstandige republiek. Dat is allemaal niet vanzelf gegaan, maar nu leven de mormonen als eerzame en ingetogen burgers, die geen alcohol, koffie, thee en zelfs geen Coca Cola drinken, die matigheid in alles nastreven, die de veelwijverij om des lieven vredes wil hebben afgeschaft. Zo nu en dan verschijnen er in krant en tijdschrift nog wel eens berichten over strafprocedures — de wet verbiedt de polygamie — tegen leden van reformatoerisch gezinde groepjes die de oude leer willen handhaven of herstellen, maar tekenend voor de situatie zijn die niet. Dat op het ogenblik een van de ministers van de Verenigde Staten tot de mormonenkerk behoort is meer karakteristiek voor de gang der ontwikkeling.

De zandwoestijnen in het zuidoosten van Utah zijn lange tijd een onontgonnen gebied gebleven. Zelfs de hardwerkende en in bevoeiingstechniek kundige mormonen hebben dit deel van hun land niet bruikbaar kunnen maken. De laatste jaren echter brengen de uranium mijnen — de leveranciers van het goud van de twintigste eeuw — nieuwe welvaart in dit tot voor kort waar-deloze land.

Schril steekt de troosteloosheid van deze moderne welvaartsbron af tegen de pracht van de in dit gebied klassieke vorm van broodwinning, die we meer naar het noorden ontmoetten. Daar grazen in opmerkelijk groene weiden tussen de bijna tot aan de toppen begroeide bergen de voor onze begrippen eindeloze kudde koeien of schapen. Een ieder die, op een van de autowegen in de dalen gestrand in een zee van koeien, zo'n kudde, geleid door cowboy's te paard, aan zich heeft zien voorbijgolven, zal iets begrijpen van de melancholie die zich meester maakt van menige Amerikaan die iets ziet, of ook maar hoort of leest, van „z'n” prairie.

Noch de delfstoffenindustrie, noch de veeteelt zijn echter karakteristiek voor Utah. Het zijn belangrijke middelen van bestaan, dat is zeker, maar op groter of kleiner schaal zijn deze beide in bijna alle zuidwestelijke staten te vinden. Kenmerkend voor Utah is

de bijna Nederlands aandoende landbouw. Hier niet de enorme rechthoekige lappen volslagen mechanisch bewerkte grond van de meeste andere Amerikaanse staten, maar kleine boerderijtjes waar iedere vierkante meter die vruchtbaar is, of door irrigatie vruchtbaar gemaakt kan worden, tot het uiterste wordt benut. Hierin openbaart zich nog tot op dit moment de toewijding en de energie, waarmee nu ruim een eeuw geleden de gevluchte mormonen begonnen aan de opbouw van hun nieuwe staat.

Dicht bij het Grote Zoutmeer, dat in zoutgehalte slechts door de Dode Zee wordt overtroffen, ligt de hoofdstad van Utah, Salt Lake City. Deze stad (door de mormonen Zion genoemd) heeft een inwonertal ongeveer gelijk aan dat van Amsterdam, maar de bouw is, en dat geldt van vrijwel alle steden in het westen van de Verenigde Staten, veel opener en royaler dan die van de meeste Europese steden. Door het open karakter vormt deze stad een organisch geheel met het grote land- en tuinbouwgebied van centraal Utah.

De bekende bezienswaardigheden zijn de mormonentempel en -tabernakel in het centrum van de stad. Het gehele jaar door worden hier minstens eenmaal per uur groepen toeristen rondgeleid, niet door beroepsgidsen, maar door leden van de kerk die daarvoor bij toerbeurt worden aangewezen. De bezichtiging duurt ongeveer een uur, maar een groot deel van die tijd wordt in beslag genomen door een verhaal over historie, leer en leven van de mormonenkerk, doorgaans op voortreffelijke en ter zake kundige wijze gebracht. Dat zoveel leden in staat zijn dit te doen vindt waarschijnlijk z'n oorzaak in het feit dat van iedere mormoon wordt verwacht dat hij (geheel voor eigen rekening) twee jaar van z'n leven, meestal zo rond z'n twintigste jaar, aan het zendingswerk van de kerk wijdt. Niet alleen in eigen land, maar over de gehele wereld — ook in Nederland — werken ze; en niet zonder resultaat, want in vrijwel alle landen ter wereld bestaan op het ogenblik een of meer mormonenkerken. Het is aan de rondleiders te merken dat ze goed thuis zijn in de historie en de leer van hun kerk; en ze kennen het klappen van de zweep in het gesprek met de vijanden in de poort. Nu zal het doorgaans met die „vijanden” nog al meevallen. De doorsnee Amerikaanse kerkleden zijn nu niet bepaald tot de tanden gewapend. En bovendien zijn ze bijzonder vriendelijk.

Over laatstgenoemde Amerikaanse karaktertrek nog een opmerking terzijde. In een goed artikel in de Wachter, een orgaan van de Christian Reformed Church, werden de Amerikaanse gereformeerden onlangs terecht gewezen op het gevaar van die vriendelijkheid, die soms ontardt in een vriendelikheden-cultus en kan leiden tot verflauwing der grenzen. Aan iemand die — opgegroeid in het klimaat van de Nederlandse gereformeerde wereld der laatste jaren — deze vriendelijkheid en mildheid als een verademing ervaart, zou het haast de wens ontlokken dat een dergelijk artikel ook voor Nederlandse gereformeerden weer eens actueel zou worden. Daar ziet het overigens — als de afstand niet vertekent — nog niet naar uit.

Een volgende keer nog een enkel woord over de eigenlijke rondleiding in het Mekka der mormonen.

Pasadena.

C. van der Leun.

Theologen en dienstplicht

II

2. De antirevolutionairen en geestverwanten.

In zijn betoog wees Troelstra op een paar artikelen in De Standaard, waarin, „in een spitsvondige redenering”, een gelijke opvatting naar voren gebracht wordt als door de katholieken verdedigd.

In twee artikelen, Leger en Kerk (De Standaard van 2 en 4 maart 1898) ontvouwt Kuiper de volgende gedachten.

De in Art. 127 van de Militiewet bedoelde vrijdom van dienst vloeit voort uit de positie van de Kerk van Christus. De Kerk is door

Christus gesticht, Hij is Koning; de soeverein op aarde is koning in het land. Beide hebben militairen nodig, een zeker aantal mannen om hun dienst uit te richten. Christus roept Zijn dienaren op, en de aardse soeverein de zijne. Christus heeft het recht van eerste oproeping, kiest eerst zijn manschappen uit. Dit is het motief voor de vrijstelling: „Zij, die voor de kerk zijn opgeroepen, zijn reeds in dienst. Over hen kan niet meer door de Souverein van het land beschikt worden”. De Overheid moet deze aangelegenheid met de kerk bespreken, door middel van een Raad van Correspondentie. Met kerk bedoelt Kuiper dan niet de Staatskerk, maar de kerk in haar verschillende openbaringsvormen.

Voor de Overheid is de kerk geen onderdaan, maar een medecontractant, waarmee zij onderhandelt. Slechts in gemeen accord kan uitkomst gezocht worden, indien beide als zelfstandige machten optreden. De vrijdom is een recht, dat de kerk niet ontnomen kan worden. Had de Overheid dit „eenig ware standpunt” erkend, dan zou in 1891 het verzet van de Katholieken tegen de persoonlijke dienstplicht niet zo groot en het Kabinet-Mackay mitsdien niet gevallen zijn.

De motieven van de regering acht Kuyper voort te komen uit struisvogelpolitiek. De regering is er van uitgegaan, dat het staatsbelang het behoud der ontheffingen voor geestelijken vordert, zoals de minister Goe-man Borgesius het uitdrukte in de Kamer. Kuyper meent, dat vrijstelling niet een genot moet zijn, het gaat om het karakter van de dienaar van de kerk. Het door Kuyper ontwikkelde standpunt geldt alleen voor die kerken, die aan haar christelijke belijdenis vasthouden; met de genootschappen, die deze christelijke belijdenis niet hebben, die het koningschap van Christus niet erkennen en geheel geliberaliseerd zijn, kan met deze vrijstellingen niet gerekend worden.

Aan het eind van zijn tweede artikel neemt Kuyper's gedachtengang een plotselinge wending als Kuyper komt te spreken over de mogelijkheid om, bij accord, tijdelijk afstand van het recht van vrijdom te doen. Ten dele heeft de militaire dienst zelfs „een goede zijde” maar dan moet de dienst op het kerkelijk erf er niet door gehinderd worden. De positie van de predikant moet dan niet „een niet normaal morele” zijn. Indien predikanten bij het hospitaal zouden kunnen komen, zou het toegestaan zijn, als er meer zekerheid is, dat ze niet behoeven deel te nemen aan de slachting aan het front. Bij het uitbreken van een oorlog mogen ze niet uit hun ambtelijke dienst worden geroepen, omdat het kerkvolk behoefte aan hen heeft.

Kuyper komt dan nog met een ander argument, van ondergeschikte aard: geregeld voortgezette studie is goedkoper dan afgebroken studie; de vrijheid van de dienst vertegenwoordigt een zeker kapitaal voor de kerken. Ook zijn er veel vacatures.

Deze beschouwingen van Kuyper dragen een tweeledig karakter: een principiële en een praktisch. Na op zeer stellige wijze in het begin te hebben betoogd, dat het niet om gunsten gaat, maar om een principiële recht op vrijstelling, voortvloeiend uit de positie der kerk, relativeert hij dit in het slot zodanig, dat van het eerstgenoemde weinig meer merkbaar is.

De moeilijkheden voor de regering bij het verlenen van vrijstellingen aan geestelijken doen zich bij Kuyper's standpunt goed voelen. In de praktijk is het schier onhanteerbaar. Immers, wie zal moeten vaststellen welke kerken nog vasthouden aan de christelijke belijdenis? Wie moet zitting nemen in die Raad van Correspondentie tussen kerken en Overheid?

Voor de oplossing van dit vraagstuk kan men niet zeggen, dat de Gereformeerde belijdenis norm is, omdat er kerken zijn, die deze belijdenis niet accepteren en die toch prijs zullen stellen op de vrijstellingen voor hun dienaren.

We kunnen niet anders dan Troelstra toegeven, dat de redenering van Kuyper „spitsvondig” is en veel overeenkomst vertoont met de opvattingen van de rooms-katholieken. Inplaats van de ene kerk bij Rome, zijn er bij Kuyper meerdere kerken, die aan de christelijke belijdenis vasthouden.

Ten aanzien van de kerkbeschouwing maakt dit wel verschil uit, doch ten aanzien van de vrijstellingen is het verschil slechts gradueel: bij Kuyper worden de grenzen iets verder verlegd, maar houden toch ergens op, weer anderen denken nog door te kunnen gaan. De oplossing ligt alléén in een land met één kerk, waarvan ook de leden der Overheid lid zijn, voor de hand. In een land, waar meerdere kerken naast elkaar leven, is het niet mogelijk te spreken van medecontractant van de Overheid. De theorie van Kuyper is dan ook niet toepasbaar. Uit de Kamerdebatten blijkt echter, dat de theorie ook meer een theorie is; over het zwaargeladen principiële gedeelte wordt in de Kamer geen woord gezegd. Kuyper, die destijds voor Sliedrecht in de Kamer zat, achtte het niet nodig er iets over te zeggen; hij woonde de zitting zelfs niet bij. De beschouwing diende

blijkbaar voor het veilige gevoel iets achter de hand te hebben.

De deelname van de antirevolutionairen aan de debatten over dit vraagstuk, is uiterst gering. De in 1894 met De Savornin Lohman meegelopen F. van Bylandt diende een amendement in, samen met Dr de Visser, waarin voor uitbreiding van de ontheffingen gepleit wordt. Deze heren waren van mening, dat een Dienaar des Woords niet in de oorlog mag uittrekken met moordwapens.

Eén anti-revolutionair was tegen de ontheffingen: Staalman, die later van Kuyper „afdwaalde”. Voor Staalman is er op aarde geen zichtbare kerk van Christus, noch de hervormde, noch de roomse, noch de gereformeerde. Een clerus kent hij ook niet, waarom hij zich verplicht acht tegen te stemmen.

Een „geestverwant” van de antirevolutionairen, Dr de Visser, bracht nog naar voren, dat men het beste doet zijn standpunt te laten hangen van de plaats, die men toekent aan de godsdienst in het nationale leven. De staat kent geen bijzondere personen (als de clerus), maar wel kan zij bijzondere waarde hechten aan het godsdienstige werk, dat door deze personen gedaan wordt, „al was het alleen hierom, wijl het volksgeloof de noodzakelijke voorwaarde is voor het bezit van dien volksgeest, welke in tijd van oorlog het sterkste wapen ter onzer verdediging kan worden genoemd”.

3. De mening van de afgevaardigde Hesselink van Suchtelen.

Deze afgevaardigde brengt nog een nieuw element in, door de blik naar het buitenland te richten. Een aantal predikanten in Gothe in Duitsland heeft ernstig geprotesteerd tegen de vrijstellingen van militaire dienst. Dit is een goede houding: „Vrijdom van dienstplicht is geen privilege van den geestelijken stand, maar een inbreuk op zijne rechten, eene achterstelling, eene benadeeling”.

Er moest meer worden gesproken van dienstrecht dan van dienstplicht.

Het amendement, dat bedoelde de ontheffingen te laten vallen werd door de Kamer verworpen met 78 tegen 15 stemmen; een duidelijke verhouding!

De meeste argumenten in het spel van voor en tegen waren van praktische aard. De katholieken hebben een principiële redenering, de socialisten beroepen zich op de Grondwet, de antirevolutionairen huldigen een principiële beschouwing, maar vechten de zaak op praktische gronden uit ten voordele van de predikanten en geestelijken. Staalman doet een protestants geluid horen, in de oude betekenis van dat woord.

(Wordt vervolgd).

Jac. van Weringh.

Het biochemisch humanisme

Af en toe komen er korte berichtjes in de dagbladen, waarin het een of ander biochemisch succes vermeld wordt. Men kan — zo heet het dan — het menselijk organisme weer op de een of andere manier beïnvloeden. Bij het lezen van zulke stukjes gaat men zich in vele gevallen afvragen of hier niet de een of andere humanistische stroming achter zit. Men dient om zo'n stroming te onderkennen uit te gaan van de werkhypothese, dat de humanist de mens krachtens zijn vermogens in staat acht om het gestelde doel te bereiken. Daarbij ziet de humanist dan de mens als resultaat van erfelijkheid of milieu of van beide. Nu men nog steeds niet een ideale wereld heeft kunnen vormen door de bearbeiding van de geesten (het milieu) moet men de diepere oorzaak hiervan zoeken in het onvoldoende in rekening brengen van de erfelijkheidsfactoren. (De humanist verwerpt immers de zondestaats). Misdaad is zo te zeggen niets anders dan een ziekte van de menselijke geest. Deze wordt de mens in kiem bij zijn geboorte meegegeven. Weliswaar kan men door opvoeding bij zo'n mens met abnormale aanleg wel wat bereiken. In de grond van de zaak gaat de opvoeding tegen de aard van zo'n mens in. En hier komt de evolutietheorie te voorschijn in bepaalde humanistische stromingen: indien de mens onderdanig was aan de natuurwetten zou de misdaad zich zelf uitroeien en zou vanzelf de supermens ontstaan. De mens is echter in staat om de natuurwetten te beïnvloeden. Met behulp van de biochemie kan de mens zelfs dit natuurlijk proces bespoedigen of een andere loop geven. Het accent van de werkzaamheden van de mens dient hiertoe naar de oorsprong van de mens d.w.z. naar de mens voor zijn geboorte verlegd te worden. Dit dient een aanleiding te worden, die de mens volkomen in eigen handen heeft. Wie het begin van de mens beïnvloedt heeft tevens het vervolg in handen.

Overigens vinden wij hier een oude bekende in nieuwe vorm terug. In de tijd van Newton dacht men dat men met behulp van de natuurwetenschap het leven van de mens gunstig kon beïnvloeden. De gedachte van de zuivering van de menselijke geest langs de weg van de natuurwetenschap treffen wij reeds bij Pythagoras aan. In de moderne psychologie vinden wij uitspraken, waarin de psychologie als plaatsvervanger of als overkoepelende instantie van de wereldgodsdiensten gezien wordt. De psychologie zou in staat zijn om mensen begrip voor elkaar bij te brengen. Twisten zouden daardoor ophouden. Huwelijken gelukkiger worden enz. In Nederland hebben wij hiervan als voorbeeld Heymans. De laatste wereldoorlog heeft veel afbreuk aan deze pretentie gedaan. Daar al deze wetenschappelijke stromingen met

elkaar gemeen hebben dat het in feite om het milieu gaat, mogen wij toch wel aannemen dat door de opkomst van de biochemie het wetenschappelijke humanisme een gevaarlijke stroming geworden is.

Inderdaad hebben wij hier met een meer reële stroming te doen. Een stroming die niet meer berust op speculaties, maar reeds zichtbare resultaten heeft bereikt. Zo heeft men bijv. het vrouwelijke hormoon progesteron nagemaakt. Dit zorgt er voor dat er geen eicellen in de baarmoeder komen als dit niet gewenst is. Dient men nu deze stof met behulp van een injectiespuit toe, dan is zo'n vrouw tijdelijk onvruchtbaar. Daarnaast heeft men ook orale voorbehoedmiddelen met krachtiger werking bereid. Momenteel worden deze middelen in kleine dosis voorgeschreven bij menstratiemoeilijkheden. Ze worden hier te lande aangemaakt door Organon. Voor ingewijden is het dus reeds mogelijk om deze middelen te kopen en vermoedelijk zullen ze over 10 jaar voor iedereen te koop zijn. Verder schijnt men in bepaalde kringen in Nederland reeds middelen te kennen — voor andere doeleinden in gebruik — die in grotere dosis ingenomen het eerste stadium van zwangerschap afsnijden. Over het algemeen zijn zulke middelen nogal duur. In India doet men daarom proeven met een goedkoper onvruchtbaarheidsmiddel. Door de betere hygiëne en verzorging is de kindersterfte verlaagd. Ondanks alle hulp en verbetering blijft men met voedseltekorten kampen. Men ziet dit hierom als een noodzakelijk gebeuren. Ook in Amerika proclameert men openlijk het gebruik van dergelijke middelen. Volgens Chemical and Engineering News van 28 dec. 1959 is de wereld in een crisisstadium tengevolge van de jaarlijkse bevolkingsaanwas van 50.000.000. Waar moet het voedsel vandaan komen, is de vraag? Men vergeet hierbij dat deze vraag reeds lang wordt gesteld en dat zij juist afkomstig is van hen die voedsel genoeg hebben en de middelen bezitten om anderen aan voedsel te helpen. De beschikbare krachten worden hoofdzakelijk gebruikt om het probleem van de ene kant te benaderen. Er bestaat echter reeds een methode om eiwitten uit gras te halen. Verder is er nog de onaangeroerde bron van het plankton, dat massaal in de wereldzeeën drijft. Bovendien vergeet men, dat er een God is die voor de mensheid zorgt. Daarom is het goed, dat er in zulke zaken duidelijke voorlichting komt van Christelijke zijde. M.i. raakt deze hele kwestie het vraagstuk van de menselijke verantwoordelijkheid. Hoever mag de mens gaan als hij zijn eigen leven beïnvloedt en wat moet hij aan God overlaten? Nu men de drogreden naar voren kan brengen, dat wij hier met een natuurlijke gang van zaken te maken hebben,

omdat de genoemde middelen de menstruatie niet doen ophouden of het jonge leven vernietigen, mogen wij dit vraagstuk niet afdoen met de tekst „Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt U”. De moderne mens heeft n.l. ook middelen om de vruchtbaarheid te bevorderen. Moet men deze dan verplicht gebruiken? En waar blijft de kracht van het gebed als de mens zowel zijn vruchtbaarheid als onvruchtbaarheid zelf kan bepalen? Natuurlijk bedoel ik hiermee niet dat men niet langs de weg van het gebed gebruik mag maken van zulke mogelijkheden om kinderen te krijgen, maar wel dat men voorzichtig hierin moet zijn. Zodra het accent bij de mens ligt d.w.z. als de mens zichzelf in het huwelijk zoekt en eigen gang wil gaan, is hij op een weg die van God afleidt.

Vanuit dit gezichtspunt bekeken weet de Christen vanzelf wel het antwoord op vele vragen, en weet hij bijv. gemakkelijk hoe hij moet staan tegenover de kunstmatige inseminatie. Via kid (de d van donor is er aan toegevoegd om er een sympathieke klank aan te geven) hebben kinderloze ouders nog een kans op een halfgeen kind. Evenals bij het adoptiekind dit het geval is, dient het kindkind in een gewaarborgd en harmonisch milieu te komen. De donor moet op de vader lijken, intelligent zijn en uit een lichamelijk en geestelijk gezonde familie komen. Verder blijft hij een naamloze, alleen bekend aan de betrokken dokter. De familieverhoudingen mogen niet gestoord worden; de wereld behoeft het niet te weten. Alles dient te geschieden in naam van het heil van het kind. Volgens de Amsterdamse vrouwenarts dr L. I. Swaab behoeft de ouderliefde voor zo'n biologisch vreemd kind beslist niet minder te zijn dan die voor natuurlijke kinderen. Dit kan best waar zijn, maar in werkelijkheid blijft het een verholen vorm van echtbreuk. De R.K. kerk heeft zich reeds in deze zin uitgelaten.

We zijn er hier nog niet helemaal mee. De toekomstige voorzitter van het Amerikaanse Medische Genootschap dr E. Vincent Askey denkt dat de biochemie binnen 25 jaar de schadelijke erfelijke invloeden kan onderdrukken. De mens zal dan 200 jaar kunnen worden. Echtparen van 90 jaar zullen nog kinderen kunnen krijgen. Verder zal het voor de ouders mogelijk zijn om te beslissen over gewicht, lengte, oog- en haarkleur en geestelijke eigenschappen van de toekomstige kinderen. Wat de lichamelijke kant betreft zit hier wel een kern van waarheid in. Men zou om zo te zeggen Amerika van het negerprobleem af kunnen helpen. Maar aan de andere kant kleven aan zulke pogingen zeker bezwaren. Wie bewijst dat als men het lichaam beïnvloedt, men dat niet tevens de geest doet, en dat beide op gunstige wijze geschieden? Er zullen toch wel proefnemingen gedaan moeten worden om het verband tussen lichaam en geest nauwkeurig vast te leggen. En aangezien voor zulke proefnemingen geen dieren gebruikt kunnen worden (een dier heeft geen denkvermogen, wil enz.) vallen daarbij vermoedelijk slachtoffers. Zo heeft men bijv. met behulp van chemische middelen tijdelijke krankzinnigheid kunnen veroorzaken. Het Amerikaanse leger heeft in Edgewood proeven gedaan met chemische strijdgassen, die gedurende een zekere periode de wil om te vechten verlammen, maar verder de mens geen kwaad berokkenen. Verder zijn er de z.g. dopingmiddelen. Met behulp hiervan kan de mens meer van zijn lichaam vergen, omdat de mens niet meer voor overbelasting der organen gewaarschuwd wordt. In al deze gevallen gaat het om een tijdelijke ongunstige beïnvloeding. Het blijft dus nog steeds de vraag of de mens de geestelijke eigenschappen van het nog niet geboren kind blijvend gunstig kan kunnen beïnvloeden. Zelfs indien de mens met behulp van de biochemie de erfelijke afwijkingen zal kunnen opheffen, blijft de mens nog altijd een zondig wezen, dat enkel rust bij God kan vinden. De Christen mag zich daarom niet door deze wetenschappelijke vorderingen laten imponeren. Hij mag achter dit alles niet de mens zien, die het toch maar presteert (Mattheus 24 : 24). Hij dient te beseffen, dat al die gevonden mogelijkheden reeds vanaf het begin der schepping door God gegeven waren. Gods woord blijft daarom voor de Christen het enige baken en hierin blijft de Christen van de humanist verschillen.

J. Booij.

Samengang*)

*Ik liep en de zee was speels aan mijn zij
en lekte met plagende tong naar mij,
en ik week en liep en ik sprong opzij,
en wij lachten.*

*Ik liep en de avond werd langzaam klein
en ouder de zee, maar het gaf geen pijn,
er kwam een geheim op de horizonlijn
overnachten.*

*Ik kwam, waar het water slapende stond
over kleine gezonken schelpen en vond
zo tevreden mijzelf staan, gezonken te grond
de gedachten.*

INGE LIEVAART.

*) Uit: Ontmoeting, 4e jaargang no 5, februari 1950.

Bij het woord „Samengang” denk ik dadelijk aan twee gelijke, eensgezinde subjecten, die met hetzelfde doel voor ogen een weg afwandelen. Tussen deze twee subjecten bestaat een verhouding, die verder gaat dan een collegialiteit. Men zou m.i. eerder aan de verhouding tussen twee geliefden kunnen denken, alhoewel dit ook weer niet geheel blijkt te kloppen, tenminste in dit gedicht niet (zie laatste strophe).

Er kan rustig gesproken worden over „twee personen”, omdat de dichteres de zee in het geciteerde vers personifiëert, d.w.z.: de zee voorstelt als een persoon.

Dit vers Samengang is een zeer egocentrisch gedicht. Het getuigt van een sterk introverte inslag. Men zou kunnen zeggen, dat het niet nodig is zulke verzen te publiceren, omdat het slechts waarde voor de dichteres persoonlijk heeft. Soms is deze redenering wel waar, maar naar mijn bescheiden mening behoeft het niet altijd zo te zijn. Waarschijnlijk zijn de egocentrische verzen de dichter(es) zelf wel het dierbaarst, maar dat wil nog niet zeggen dat een ander er niets aan heeft. Want al is b.v. het geciteerde vers zeer persoonlijk, daarom kan het een ander nog wel ontroeren.

Veel mensen hebben wel eens langs de zee gelopen. En veel mensen verbonden aan deze ervaring — bewust of onbewust — bepaalde gelopen. En veel mensen verbonden aan gedachten. Bij velen kwamen soms nog nimmer gekende gevoelens naar boven. Er werd iets losgemaakt. Wat dat iets is? Wel, bij Inge Lievaart is het o.a. dit gedicht. Bij andere mensen weer wat anders, al zal de kern van hun voelen en denken in de meeste gevallen verwant zijn aan de kern van dit vers. Zo is de mogelijkheid groot, dat die mensen, die wel eens dromend langs het strand hebben gelopen juist in dit gedicht hun eigen gevoelens onder woorden gebracht zien. Zo herkent dus de één in de ander zichzelf.

Zoals u ziet, bestaat het vers uit drie coupletten. En elke strophe is een eenheid. En elke eenheid is a.h.w. een stadium van de relatie dichteres-zee (d.i. de Samengang). Ik bedoel dit: het eerste couplet vertelt van de samengang tussen de dichteres en de zee **overdag**; het tweede couplet van de samengang bij **avondval**; en het derde couplet van de samengang **des nachts**. De laatste strophe eindigt rustig en kalm — als de zee — in een oplossing, die vriendelijk voort blijft kabbelen, al is het gedicht daar ook afgelopen.

Tussen de dichteres en de zee, die op dat ogenblik speels en vriendelijk is, bestaat een zekere intimiteit, die zover gaat dat het soms lijkt alsof de zee de geliefde is van de dichteres. Daarom schijnt mij dit gedicht ook typisch vrouwelijk. Zij beziet de zee, zoals een meisje haar geliefde bekijkt. Die sterke, stoere machtige zee heeft op dat ogenblik alleen maar oog voor haar. Samen spelen zij het spel der minnenden: zij lopen elkaar achterna, ontwijken elkaar. Vooral de tweede regel, eerste couplet: „en lekte met plagende tong naar mij”. Let wel, er staat niet likte, maar lekte. Deze è-klank heeft iets guitigs, iets ondeugend-speels.

Vooral in de derde regel horen we haast het vriendelijke en melodieuze ritme van de zee: „en ik week en liep en ik sprong opzij”. Deze regel lijkt op een ketting. Drie maal het

woordje „en”, het kleine schakeltje, dat de grote schakels (de overige woorden) met elkaar verbindt. De klemtoon valt ook niet op het kleine schakeltje „en”, maar op de grote schakels. Bij het reciteren wordt dit kleine woord háást overgeslagen; de klemtoon valt aldus: „en ik **week en liep en ik sprong** opzij”. Bij de woorden „week”, „liep” en „sprong” gaat de stem iets omhoog. Deze woorden zijn a.h.w. de golven. Het woordje „en” is dan de diepte tussen twee golven in. Wanneer we een grafische voorstelling van de stembuigingen, die we moeten maken, om deze regel goed te declameren, zouden geven, zou er een gekartelde lijn ontstaan, die onmiddellijk doet denken aan het zee-oppervlak. De woorden „week”, „liep” en „sprong” zouden op gelijke hoogte komen, onderling; het woord „en” zou er iets lager tussengeplaatst worden, onderling eveneens op gelijke hoogte. Nu is het om technische redenen niet mogelijk een dergelijke grafiek te laten afdrukken, maar misschien mag ik het even als volgt voorstellen, om er enig idee van te geven:

	week	liep	sprong (op
en (ik)	en	en (ik)	(zij)

Terwille van de duidelijkheid heb ik de tussen haakjes geplaatste woorden maar buiten beschouwing gelaten. Het gaat tenslotte om een globale indruk, en niet hoe dit vers nu precies gelezen dient te worden.

Zoals u ziet huppelt en dertelt dit zinnetje, wat ook de strekking is van deze regel. Hier zien we dus dat de vorm de inhoud bekrachtigt. Deze twee zijn hier in volkomen harmonie.

Misschien kunt u zich dat moeilijk voorstellen, dat spel tussen de dichteres en de zee. Dan moet u zich eens een strand indenken. En u loopt vlak langs de waterlijn. Als het nu een beetje waait, kruipt dat zeewater het strand op. En wie niet oppast loopt op een gegeven moment in het water. De zee schuift dus telkens naar voren, de dichteres doet gauw een stap opzij. Dan trekt de zee zich weer terug, en ook de dichteres waagt zich weer dicht bij de waterlijn.

Om nog even bij die „ketting”-regel terug te komen: het woordje „en” is wel heel belangrijk, doch is niet iets speciaals voor deze regel. Het is een vervolg op dit woordje van regel één, resp. regel twee. Ook in het tweede en derde couplet is dit woord terug te vinden. En overall suggereert het tezamen met andere woorden het deinen van de zee, maar in deze regel is het wel het sterkst. Trouwens het melodieuze zee-ritme komt niet alleen in deze „ketting”-regel voor, maar in de eerste drie regels van elke strophe. In de laatste regel van ieder couplet ook wel, maar dat is toch wel iets speciaals. Deze laatste regel van elke strophe begint net als de derde, maar wordt dan afgebroken, abrupt. We schrikken er wat van, want we verwachten er nog iets achter. Toch past dit hier precies. Er zit iets terughoudends, iets intiems in. In de eerste plaats heeft dit korte zinnetje als effect dat wij b.v. in de eerste strophe, gewoonweg die lach over het glanzende, blauwe wateroppervlak weg horen schallen, om achter de horizon ten onder te gaan. Het werkt sterk evocierend. Maar er zit ook iets knus in, de dichteres en de zee kennen een woordeloze verbondenheid. Ze hebben samen een geheimpje (wat concreet gezegd wordt in de derde en vierde regel van de tweede strophe). Zij hebben iets, wat niet in woorden te vangen is, en waar de lezer niets mee te maken heeft. Hier komen wij heel dicht bij de poëtische kern: het wezenlijke — voortbrengsel van inspiratie —, wat een geheim is en blijft. Hier voelen wij de grenzen van dit geheim. Dit vers is pure poëzie. Het vertolkt het woordeloze, wat niet in een logisch begrip te vangen is. Maar toch wordt een gedachte op waarlijk meesterlijke (in de eigenlijke zin van het woord) wijze overgebracht. Als wij maar achter en tussen de regels kunnen lezen.

U moet, bij wijze van spreken, achter het zinnetje „en wij lachten” ook nog wat lezen. Want het onzegbare staat daar geschreven. Overigens heeft het woordje „en” ook hier wederom iets slepends, iets liefelijks.

Bij het onderzoek van het eerste couplet zijn ook de twee volgende ter sprake gekomen, zodat ik dat niet behoef te herhalen.

Tot slot wil ik nog graag enkele bijzonderheden naar voren brengen.

Dan valt ons bij het tweede couplet allereerst op, dat de eerste vier woorden gelijk zijn aan de eerste vier woorden van de eerste strophe. Dit wijst m.i. ook op een eigenschap van de zee: het monotone. Dit wordt niet alleen door het ritme aangegeven, maar eveneens door eenzelfde „zins-aanloop”.

Voorts het beeld van deze regel. Moet u zich eens indenken. Onder het spelen met de zee jaagt de tijd voort. De dichteres brengt dit onder woorden door te zeggen: „Ik liep en de avond werd langzaam klein”. Weer zo'n sterk evocierend woord, dat „langzaam-aan”; we zien de avond gewoon inkrimpen. Ziet u dat het woord langzaam aan elkaar geschreven is? En voelt u de betekenis van die á-klanken tot tweemaal toe?

Trouwens het is origineel gevonden, het klein worden van de avond. Het is wat moeilijk voor te stellen, maar toch herkennen wij hierin: het verdwijnen van de avond. We hebben het zovaak gezien, maar nooit onder woorden kunnen brengen. En zie: Inge Lievaart zegt het ons. En met verbazing kunnen we dit op zichzelf alledaagse verschijnsel her-ontdekken.

Dan die tweede regel: „en ouder de zee, maar het gaf geen pijn”. Kennelijk is het de ervaring van de dichteres dat het ouderworden pijnlijk is. En dat is het ook, omdat de omgeving dat niet slikt. Het leven is hard en wreed. Maar de hele omgeving van de zee niet. Die is mild, vriendelijk en zacht. Daarom doet het geen pijn. Let wel: de dichteres wordt niet ouder, maar de zee. En dat deed haar geen pijn.

Deze twee laatste regels van dit couplet: „er kwam een geheim op de horizonlijn overnachten”. Achter het woord „overnachten” hangt weer die knusse intimititeit (vergelijk: „en wij lachten”, eerste strophe). Een eigenaardig woord, dat „horizonlijn”. De horizon is

toch altijd een lijn, zult u zeggen. Inderdaad, als we logisch redeneren komen we tot deze conclusie. Maar poëzie is geen algebra. Ik geloof, dat we nu net niet te logisch mogen worden. De „ei” van het „geheim, met de „ij” van -lijn, tezamen met het woord „horizon-”, geeft iets straks aan het geheel. Die horizon wordt scherper, dunner en tastbaarder. Alsof daar de grens van haar geluk ligt. En dan dat geheim dat komt overnachten. Het schept een ademloze sfeer van vertrouwen en verwondering.

Ondertussen is het nacht geworden. De zee speelt niet meer met de dichteres. Die is ingeslapen. En zij — de dichteres dus — komt bij dat slapende water: „Ik kwam, waar het water slapende stond / over kleine gezonken schelpen...”. De dichteres is actief, de zee passief. Niet alleen hier, maar in dit hele vers; het lijkt maar alsof die zee in de eerste twee strofen actief was; dit is echter alleen de fantasie van de dichteres. En zij wéét dat. Uiteindelijk gaat het hier in dit hele gedicht niet om de zee en de dichteres. Al heet dit vers ook Samengang. Uit het laatste couplet blijkt, dat de zee alleen maar het middel was, om de dichteres op zichzelf terug te werpen. Toch was die zee onmisbaar, want zij heeft de dichteres vrede, kalmte en rust geschonken, die zij vóór die tijd niet had. De eerste twee regels vertellen van de vlakke rust van de zee: één en al vrede.

Het laatste vers getuigt van een diepe rust. Zo vindt de dichteres zichzelf staan, temidden van het water dat zich beschermend uitstrekt over de kleine, gezonken schelpen. De dichteres kijkt hier naar zichzelf. Zij vormt een onderdeel van datgene, waarnaar ze ziet... En zij wordt verlost van alle (onnodige) gedachten...

Het gedicht eindigt met een bevrijdende stilte, die nog lang in de aandachtige lezer na blijft klinken.

Murk A. J. Popma.

„nochtans tesamenveoegd en verenigd is”, niet door één zelfde organisatie, die allen omvat, en niet door bekende personen, die aan allen „leiding geven”, maar (en nu citeer ik opnieuw onze belijdenis) „zijnde met hart en wil in ééne zelfde Geest, door de kracht des geloofs”.

Als iemand de vraag zou stellen: wat is die Vrije Kerk van Schotland voor een kerk? (een heel begrijpelijke vraag) dan wil ik daar heel in het kort dit van zeggen: Toen de Staat in Schotland in 1843 de eis van de Kerk van Schotland (dat was de oorspronkelijke gereformeerde kerk van Knox), tot volle zelfstandigheid en onafhankelijkheid in alle kerkelijke zaken, heeft verworpen, is er een scheuring in de kerk van Schotland ontstaan. De toen afgesplitste of vrijgemaakte Kerk noemde zich de Vrije Kerk.

Van deze gebeurtenis was dr Chalmers de leidende figuur. We zouden deze kerkelijke vrijmaking, die dus ongeveer in de tijd van de Afscheiding van 1834 viel, wanneer we willen vergelijken met de strijd voor de vrijmaking van de kerk in de 19e eeuw in ons land, het beste kunnen vergelijken niet zozeer met de Afscheiding als wel met de Doleantie. De strijd lag voor een belangrijk deel op het vlak van het kerkrecht. Maar raakte niettemin het **wezen** van de kerk zelf. Het ging om het herstel van de vrijheid van de kerk en om het behoud van de reformatorische erfenis in de kerk aldaar.

Arme dominees

Onlangs hoorde ik in een vergadering de opmerking, dat er geen armoe is in Nederland behalve in gereformeerde pastorieën. Het schijnt dat dit reeds eeuwen lang het geval is geweest. In De Waarheidsvriend werd een klacht opgenomen, welke een dominee uit Gorcum omstreeks 1650 op de kansel liet horen. De dominee, Ds Alutarius, zei het volgende:

„Wij mogen er de kost van krijgen en dat schaars genoeg.

Wij kunnen er geen vette soepen van maken, noch onze vrouwen en kinderen grote rijkdommen nalaten, gelijk de bedelmonniken, zelfs hun kloosters.

Men kan van het sober traktementje, dat ze krijgen, niet overdadig zijn zonder schulden te maken en die te betalen uit zijn patrimonie (vaderlijk erfdeel) of, indien men dat niet heeft, gelijk 't met de meesten gelegen is, (want weinige rijken zullen hun kinderen predikant laten worden, en hun dochters aan predikanten geven, op zo'n schraal teerkostje), door een Oost- of West-Indische reis.

Men mag ook niet fatsoenlijk en burgerlijk tot herstel zijner gezondheid van een door studie zwakke maag of eerlijk vermaak, van een veelszins gebroken hoofd, van zijn arbeidsloon leven, zonder niet alleen ergernis te geven aan de onverstandig eenvoudigen, maar zelfs de lastermond te openen, en allermeeft van die der trotse libertijnen (liberalen), die uit geveinsde nederigheid of tot verkleining van de predikanten en hun ambt, zeggen, dat ze nog te véél krijgen, al te weelderig worden en in plaats van hoenderen erwten en bonen behoorden te eten, en in plaats van wijn karnemelk of water te drinken, en zouden wel boeren en bedelaars van ze willen maken.

Men behoeft ze de soberheid niet al te zeer te recomanderen, noch hen van al te grote gierigheid beschuldigen, waar acht of tien hongerige magen alle dagen roepen om een groot brood, en daar al het naarstig studeren en deftig preken van een geleerd en vroom predikant in een heel jaar niet meer dan een klein broodje en een grof kleedje (dat nog somtijds besneden en beschoren wordt, eer 't in de mond of aan het lijf komt) kan uitgeven, daar kan men niet sparen en weinig sobereren, indien men niet van honger en kommer zal vergaan.

Men mag de zodanige huurlingen noemen en zeggen, dat ze om winst preken, ze hebben er weinig schuld aan.

Hun magere kaken en sobere klederen betonen wel wat zij daarmede winnen en die behoren hen ook wel te verdedigen, als ze zich vertonen moeten als ootmoedige supplianten (smekelingen), met honger in de maag en beurs, de nood en smart in 't hart, de tranen in de ogen, het smeken in de mond en de hoed in de hand en dan nog, of, niets krijgen, vooral als er een Judas roept: waartoe dit verlies? of, een klein brokje wordt toegesmeten, dat ze dat nog moeten horen en lijden, dat ze tot spijt der gehele orde, gescholden worden voor zwarte vliegen en dat van die dartele hoofse scharrebijters, bonte, onnutte hommelmij, gele stekende horzelen en groene paarden- en drekvliegen, die weleer kleiner en ver achter waren dan zij, of van hun nijldige vijanden, die grauwe venijnige Macchiavellische spinnekoppen, die hun gedurig netten breien en daarin op hen loeren om hen te vangen en op te eten, of, met hun heilloos spinnweb zo te bewinden, dat ze zich niet roeren kunnen.

Hoe kunnen ze hen zwarte vliegen noemen, daar ze zien, dat de zwarte kleur van hun klederen al lang verdwenen en geheel blauw geworden is?”

Men zou kunnen zeggen, dat dit concreet preken is.

PERSSCHOUW

Van een reis naar Schotland

Ds Meester, die in ons blad de geschiedenis van de gereformeerde kerken in Schotland beschrijft, is onlangs zelf in Schotland geweest. En wel als gast van de Vrije Kerk van Schotland. In het Kerkblad van Noord-Holland gaf hij een kort verslag van die reis. Hier is het:

In de gelegenheid gesteld in de laatste week van mei een bezoek te brengen aan de generale synode van de Vrije Kerk van Schotland, die gedurende die week vergaderde, heeft ondergetekende het genoegen gesmaakt in die week te Edinburg, Schotlands hoofdstad, te vertoeven.

Deze synode was in zoverre niet helemaal gelijk aan de jaarlijks gehouden synodes van deze Kerk, als hier zou worden herdacht, dat vier honderd jaar geleden de reformatie in Schotland is ingevoerd. Opzettelijk schrijf ik: „ingevoerd”. Dat lijkt vreemd voor een reformatie. Vreemd te zeggen dat deze is „ingevoerd”. Toch is dat in Schotland in 1560 gebeurd. In de maand augustus van dat jaar, nam het Schotse parlement te Edinburg het besluit de vrije prediking van het evangelie, d.w.z. van het volledige Woord der Schriften toe te staan. En de Roomse eredienst, de mis en de heiligenaanbidding werden „verboden” bij de wet. De rollen werden door dit parlamentsbesluit dus omgekeerd. Tevoren was de Roomse kerk de bij de wet erkende kerk en was de prediking van het Woord Gods niet vrij toegestaan. Nu werd de Roomse eredienst niet meer toegestaan, maar de prediking van het Woord Gods verkreeg vrijheid tot heil voor het hele volk van Schotland. De gereformeerde kerk werd de erkende kerk bij de wet.

Ieder begrijpt dat aan dit parlamentsbesluit heel wat was voorafgegaan. Tientallen jaren van doorwerking van de denkbeelden van de reformatoren van Europa's vasteland. Tientallen jaren van strijd en moeite voor hen, die het Woord Gods gingen onderzoeken en uitdragen. Deze strijd en moeite werd door het parlamentsbesluit in de zomer van 1560 beëindigd. Knox was de voornaamste figuur uit die tijd. Een groot en fors standbeeld van hem staat vlak bij de St. Giles kathedraal te Edinburg.

De herdenking van het vierde eeuwgetij der reformatie was uiterst sober. Zij werd in kerkelijke stijl gehouden. Zij bestond, behalve dan dat de voorzitter der synode bij zijn openingswoord had herinnerd aan de betekenis der reformatie, in een speciale samenkomst op woensdagmorgen, 25 mei, van 8.30 uur voormiddag tot 9.30 uur in een heel oude kapel, de Magdalenakapel. Deze samenkomst in de Magdalenakapel ging aan de

gewone zittingen der synode vooraf. Vandaar het vroege uur. En zij bestond niet uit een feestelijke bijeenkomst met referaten door prominente figuren in magistrale vorm, maar in een simpel uur van herdenking en gebed. Ze noemden het gebedsuur ter herdenking van de reformatie. De inrichting van het uur van herdenking was aldus dat de synodepraeses, dr Renwick, de bijeenkomst opende door in een paar eenvoudige woorden het doel van onze samenkomst te memoreren. Daarna las hij een kort schriftgedeelte en verzocht aan een der aanwezige predikanten ons voor te gaan in gebed. Daarna zongen we enkele psalmverzen; werd weer door de voorzitter een kort schriftgedeelte gelezen en ging een ander voor in gebed. Vijf verschillende schriftgedeelten werden gelezen; vijf keer werd er gebeden, telkens door een ander; vier of vijf keer zongen we. We zongen treffende psalmen. Ps. 126, 125, 124 en een gedeelte van 105.

Diepe indruk op mij maakte, dat in de gebeden geen moment iets van zelfingenomenheid te bespeuren viel in de trant van het onder ons niet helemaal onbekende: „wij calvinisten”, maar wel bij allen een ondertoon van diepe verootmoediging voor de HEERE en van uit de diepte de klacht: Here ontferm U over ons volk van Schotland dat na vierhonderd jaar zo vervreemd is van uw Woord en dienst. Misschien de enig juiste houding, die christenen past bij herdenkingen als deze in onze twintigste eeuw.

Ook maakte op mij diepe indruk de historische plaats waar we ons bevonden. In deze kleine kapel, zo wil de traditie, zou de eerste synode van de gereformeerde kerk na het genoemde parlamentsbesluit bijeen gekomen zijn. Zij bestond uit zes predikanten, waarvan John Knox er één was, en zes en dertig ouderlingen. Zij maakte in korte tijd het ontwerp kerkerde voor de Schotse kerken, dat later door het parlement werd aanvaard. En dat de eeuwen verduurde. We zaten in deze propvolle kleine kapel. Nog de oude zware, bewerkte houten banken van toen. De houten wandborden met teksten. Het éne middenraam voor een deel nog voorzien van het oorspronkelijke gebrandschilderde glas. Dan al die mannen in sobere, meest zwarte kleding. Die stoere, ietwat stug aandoende, hier en daar verweerde koppen van de hooglanders, in eerbied gebogen, zingend de eeuwenoude psalmen, dezelfde die men in de dagen van Knox heeft gezongen. Het was alsof de tijd zich had ingehouden. Alsof er geen vier eeuwen tussen toen en nu lagen.

Weldadig deed het aan in een ander land, waar het kerkelijk leven zich voor ons kenmerkt door vormen, die in sommige opzichten natuurlijk afwijken van onze kerkelijke vormen, te verkeren onder broeders van dezelfde Familie, van de Kerk des Heren, waarvan we belijden dat ze „verspreid en verstrooid is door de gehele wereld”. Maar waarvan we óók belijden dat ze

Chr. Onderwijs in Zuid-Afrika

In Zuid-Afrika is men een actie begonnen voor de oprichting van Christelike Scholen. In „Woord en Daad”, Christeliek-Nasionale Maandblad van Mei 1960 werd daarover het volgende geschreven.

Met ootmoedige dank teenoor die Here, ons Verbondsgod, kan hiermee aangekondig word dat op 'n goedbygewoonde en verteenwoordigende konferensie wat op Goeie Vrydag, 15 April 1960, in die Van-Tilburgsaal te Pretoria gehou is, daar besluit is om 'n maatskappy op te rig en te registreer watt as onmiddellike doel het die stigting van Christelike skole in Suid-Afrika.

'n Nuwe vorm

Die ou C.N.O.-strijd het met die stigting van hierdie vereeniging 'n nuwe vorm aangeneem. Die stryd gaan tans om die verkryging van Christelike skole in Suid-Afrika. Hiermee wil die aksie hom beywer vir die oprigting van skole waarin die gees van die Gereformeerde geloofsbelijdenis gekontinueer sal word en waar ons ouers seker kan wees dat die doopsbelofte geen ydele woorde sal wees nie. Hierdie skole, wat opgerig dien te word deur eensgesinde geloofsgenote, sal onder direkte beheer van die ouers wees maar sal ook voldoen aan die indirekte belange van sowel kerk as staat. Die staat sal bv. die reg hê om die standaard van die werk te inspekteer om homself sodoende te bevredig dat sy aanstaande burgers 'n hoë peil van opvoeding bereik. Die kerk weer het 'n ampsgesag oor sy lidmate en moet homself bevredig dat sy dooplidmate ooreenkomstig sy leer hulle opvoeding ontvang.

Entoesiasme

Op die konferensie te Pretoria waar besielende toetsprake gehou is, het dit geblyk dat ons ouers ryp is vir hierdie groot saak. Die entoesiasme het soos 'n magtige stroom deur die oop sluisse getrek. Stimulerend vir hierdie stroom was die kragtige openingsrede van prof. dr J. H. Kroeze, die glasheldere prinsipieel-historiese uiteensetting van prof. W. J. Snyman en die nugter praktiese analise van die toekomstak deur adv. Jan van Wyk de Vries. Al hierdie toesprake, saam met die Statute van die Vereniging, sal eersdaags in druk verskyn en so breed as moontlik versprei word. Ons hoop dat dit elke gelowige ouerhuis en belangstellende sal bereik. Die konferensie is onder beskerming van 'n voorlopig gestigte Vereniging vir Christelike Onderwys in Suid-Afrika gehou van wie dr K. S. van Wyk de Vries die voorsitter en dr. J. A. L. Taljaard die sekretaris is. 'n Breë komitee, bestaande uit die oorspronklike oprigters, waaraan ds. G. B. S. Pasch so skielik ontval het, en nog sewe persone onder wie verteenwoordigers uit die verskillende provinsies, is benoem met die opdrag om 'n maatskappy te registreer met as onmiddellike doel die instelling van Christelike skole. Die organisasie hiervoor sal so gou as moontlik in die haak gebring word en die owerheid vir ondersteuning genader word. Hierdie komitee is dr K. S. van Wyk de Vries (voorsitter), dr J. A. L. Taljaard (sekretaris), prof. dr J. H. Kroeze, prof. W. J. Snyman, dr S. C. W. Duvenage, adv. Jan van Wyk de Vries, dr M. S. du Buson, dr J. J. A. van der Walt, dr. D. Kempff, ds H. G. Kruger, ds P. C. Kruger, ds L. H. Stavast, ds L. F. Schulze, mnre. C. N. Venter, J. H. Grobler en P. G. W. du Plessis.

C. V.

VAN HIER EN GINDS**Biblioteek-actie in de Chr. Geref. Kerken**

Op de pas gehouden Schooldag der Chr. Geref. Kerken werd meegedeeld, dat het Vrouwencomité dit jaar f 22.000.— heeft bijeengebracht. Voor de bibliotheek van de Theol. School te Apeldoorn werd daarvan bestemd f 10.000.—. Voor een nieuw te bouwen aula f 12.000.—.

Bijbel-concordantie in Japan

Verleden jaar verscheen in Japan de eerste Japanse Concordantie van de Bijbel. Deze concordantie is gebaseerd op de Bijbelvertaling in de Japanse spreektaal. Er wordt van gezegd dat dit de eerste concordantie in de gehele wereld is in de moderne spreektaal. Het is een boek van 1483 bladzijden, en geeft naast de Japanse woorden de oorspronkelijke Hebreeuwse en Griekse woorden. Er zijn ook afdelingen die betrekking hebben op getallen en Griekse en Hebreeuwse woorden. Prins Mikasa, de broer van de Japanse keizer, zeide bij de verschijning van dit boek: „Totdat deze concordantie van het Oude- en Nieuwe Testament verscheen heb ik mij moeten behelpen met Young's Concordantie. Ik ben overgelukkig dat ik gebruik kan maken van een Japanse uitgave”.

Nieuwe Roomse Taktiek

In Bogota, Columbia, is een boek verschenen onder de titel: „Inquisitie, Tolerantie en de Oecumenische Gedachte”, waarin een nieuw

systeem wordt aanbevolen aan de Rooms Katholieke Kerk om met Protestanten te handelen. Het boek is geschreven door Ricardo Strube Haker, een Rooms Katholiek leider in Columbia. De schrijver stemt openhartig toe dat de kerk in het verleden de inquisitie heeft gebruikt om met „ketteren” te handelen. Toen dit systeem werd verslagen door de vooruitgaande wereldopinie, werd de kerk gedrongen in de ongewenste positie van „tolerantie”. De schrijver concludeert dat het systeem „de ketteren met geweld te onderdrukken veroordeeld blijft” en dat „het systeem van publieke tolerantie van voorbijgaande aard en onvolkomen is”.

De aanbevolen nieuwe benadering wordt aangegeven als de schrijver zegt: „Wij moeten zo spoedig mogelijk nadenken over, begrijpen, en in praktijk brengen een positief systeem dat ons door de tegenwoordige Paus werd aangeboden in de oecumenische beweging — de hereniging van de verdeelde christenen op de basis van een discussie van de waarheid, en de praktijk van liefde”.

Dansen in Noorwegen

In Noorwegen is het dansen op de scholen als een verplicht vak ingevoerd. Het nieuwe leerplan omvat zowel ouderwetse als moderne dansen in een cursus die men de naam heeft gegeven van „rhythmische activiteiten”.

Vanuit kerkelijke kringen wordt hiertegen geprotesteerd. Het christelijke blad „Dagen” zegt hiervan:

„Het is uitgesloten dat onze opvoedkundige autoriteiten er niet van op de hoogte zouden zijn dat een zeer groot deel van de Noorse bevolking het dansen zeer sterk afkeurt. Er wordt bezorgdheid gewekt, vooral door de moderne dansen en de excessen die daar dikwijls uit voortkomen. Vele Noorse ouders wensen niet dat hun kinderen leren dansen”.

Het blad protesteert tegen het maken van het dansen tot een verplicht leervak op school en meent dat hierdoor „inbreuk” wordt gemaakt op de rechten van de ouders.

„Bespreekingen over dit onderwerp zullen diepe verschillen in tal van plaatsen in het land aan het licht brengen, en vele minderheidsgroepen zullen ernstige gewetensbezwaren ondervinden” meent dit blad.

Van een neger-kerk

In New-York is 20 maart 1960 de eerste negerkerk, behorende tot de Chr. Geref. Kerk van Noord-Amerika geïnstalleerd. Ze is de vrucht van het werk van de eerste negerdominè der Chr. Geref. Kerk, Ds E. E. Callender. Vier negerouderlingen werden in het ambt bevestigd.

Bijbelvertaling

Op 1 januari 1960 was de complete bijbel vertaald in 219 talen. Het Nieuwe Testament was bovendien vertaald in 271 talen. En een of meer afzonderlijke bijbelboeken waren in 661 talen overgezet.

Amsterdam en kerkbouwsubsidie

B. en W. van Amsterdam staan op het standpunt dat zij niet kunnen ingaan op een verzoek van de gedelegeerden van de kerken van Amsterdam om tegen minimale prijzen grond af te staan ten behoeve van de kerkenbouw. In een voorstel aan de raad vragen zij toestemming aan een twaalftal kerkelijke gemeenten gronden te verkopen tegen prijzen variërend van f 30.700.— tot f 137.300.—. Het was de eerste maal dat kerkelijke gemeenten een dergelijk verzoek tot een gemeentebestuur hadden gericht. B. en W. wijzen op het rapport dat de commissie-kerkenbouw (commissie-Sassen) in 1957 heeft uitgebracht aan de minister van Binnenlandse Zaken. De commissie meende dat een kerkgenootschap aanspraak zou mogen maken op een bijdrage van 25 pct. en dat provincies en gemeente in deze kosten zouden kunnen bijdragen indien deze worden veroorzaakt door bijzondere eisen of verlangens. B. en W. verwachten dat het kabinet zijn standpunt in deze kwestie binnen niet te lange tijd zal bepalen. Zij menen dat zij op grond hiervan niet op het verzoek van de gedelegeerden van de Amsterdamsse kerken kunnen ingaan. Mocht blijken dat de regering niet van zins is tot een subsidiëring van rijkswege over te gaan dan zullen zij hun houding nader bepalen. Het voorstel tot verkoop van de grond in tegenstelling tot het in Amsterdam gebruikelijke uitgeven in erfpacht geeft de kerkgenootschappen de mogelijkheid tot het sluiten van hypothecaire leningen.

Bijbelverspreiding in de Congo

De bijbeluitgaven voor Belgisch Congo werden tot voor kort altijd in zwarte banden gebonden. Eigenlijk heeft men er nooit bij stilgestaan, dat de Afrikanen vrolijke kleuren prefereren. Sinds kort zijn er echter bijbels met gele en rode omslagen in de handel. De verkoop is nu sterk toegenomen. Geel schijnt de meeste aantrekkingskracht te hebben. Een boekhandelaar in Leopoldsville vertelde, dat hij twee gele banden tegen één rode verkocht.

VERANTWOORDING

van kollekten en giften ontvangen ten behoeve van de Geestelijke verzorging van Varenden door de Geref. Kerk te Rotterdam-Feijenoord, vanaf 1 april 1960 t/m 30 juni 1960

Houwerzijl f 57,83; Drogeham f 32,33; Hoogeveen f 33,87; Breukelen f 73,90; Rotterdam-Zuid f 78,72; Rotterdam-Zuid f 35,—; Stadskanaal-Pekelderweg f 15,31; Neede f 17,13; Wormerveer f 33,65; Enkhuizen f 18,61; Lutten a/d Dedemsvaart f 20,82; IJsselmonde f 33,75; Leerdam f 113,25; Bolnes-Slikkerveer f 30,19; Huizum f 21,53; Voorschoten f 20,23; Voorschoten f 17,80; Kampen f 100,—; Kralingse Veer f 36,23; Nijkerk f 19,46; Winterswijk f 10,74; Daarlerveen f 37,18; Kampen f 5,—; Capelle a/d IJssel f 79,43; Zevenbergen f 42,97; Gramsbergen f 15,76; Oegstgeest f 23,30; Doesburg f 10,86; Vlaardingen f 137,37; Schiebroek-Hillegersberg f 72,91; Helpman f 69,93; Steenwijk f 89,61; Rouveen f 179,58; Kralingen f 69,20; Nieuwleusen f 27,81; Zwagerveen-Zwaagwesteinde f 16,—; Mussel f 4,32; Rotterdam-Feijenoord f 24,38; Kommerzijl f 14,95; Zwartsluis f 21,11; Alphen a/d Rijn f 11,82; Veendam f 18,58; Roodeschool f 58,80; Treebeek-Brunssum f 18,81; Meeden f 7,42; Schildwolde f 74,15; R'dam-Kralingen f 31,28; Emmeloord f 37,69; Gouda f 77,33; Zutphen f 20,25; Emmercompascuum-Emmer Erfsch.veen f 7,34; Smilde f 20,76; Warffum f 6,—; Axel f 130,58; Driesum f 19,27; Wezep f 137,45; Hillegersberg-Straatweg f 41,38; Baarn f 47,73; Maassluis f 18,51; Bedum f 111,36; Vlaardingen f 120,29; IJsselmonde f 30,20; Utrecht f 72,57; Nieuw-Lekkerland f 22,77; Anna Paulowna f 10,48.

Volgende verantwoording D.V. in oktober. Kollekten en giften gelieve U over te maken op girorekening nr 270784 t.n.v. „Geestelijke verzorging van Varenden”, Calandstraat 53, Rotterdam-2.

Dr Ir J. Stellingwerff te Eindhoven werd in de plaats van Drs Höweler benoemd tot bibliothecaris van de Vrije Universiteit. Wij wensen onze medewerker van harte geluk met deze eervolle benoeming!

Red.

KERKNIEUWS

Aangenomen naar Vlaardingen W. H. de Boer te Urk.

Emeritaat. De classis Groningen adviseerde de kerkeraad van Groningen Ds D. van Dijk op de meest eervolle wijze emeritaat te verlenen.

Ambtsjubileum. Op 28 juli a.s. hoopt Ds A. Kuiper van Axel zijn zilveren ambtsjubileum te vieren.

Ds D. Los uit Brazilië is met zijn gezin in het Vaderland gearriveerd. Hij is bereid voorlichting te geven omtrent de emigratie naar Brazilië.

Kand. H. Krabbendam, kand. aan de Theol. Hogeschool te Kampen en thans studerende aan het Westminster Seminary te Philadelphia (U.S.A.) nam een beroep aan uitgebracht door de Can. Ref. Church van Ottawa (Canada).

Ds C. A. Versluis nam afscheid van de kerk in Leerdam wegens zijn vertrek naar het zendingsveld op Nieuw-Guinea.

Adressen. Het adres van de kerkeraad te Oud-Loosdrecht is thans J. v. Baardewijk, Oud Loosdr. dijk 86; van de diaconie H. v. Henten Dzn, Oud Loosdr. dijk 96, Oud-Loosdrecht.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr. Studenten abonnement f 6.- per jaar.

Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

Regelprijs 20 cent per m.M.

Bij contract reductie.

ADVERTENTIE-TARIEF:

FAMILIEBERICHTEN:

Regelprijs 15 cent per m.M.